

Literature Research Quarterly

Vol. 12, No. 4,

Winter 2025

pp. 133-162

Original Article

A Comparative Stylistic Study of the Ghazal "Why Now?" by Shahriar and its Arabic Translation by Abdul Nasser Al-Hamad in the Light of Bozeman's Theory

MohamadHassan Amraei*

Associate Professor of Arabic Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran

Received date: 12/11/2024

Accepted date: 11/01/2025

Abstract

One of the most important issues raised in specialized translation of literary works is preserving the style and genre of the original text before translating it. Style or style of expression as the most important characteristic of writing depends on the author's purpose, because the author uses different grammatical structures and different vocabulary to create the specific effects they want. Considering the style of the source language text in translation is one of the translator's duties, because not paying attention to such an option sacrifices the style of the source language text. One of the important points in translating literary works is the degree of literariness of the translated text compared to the original text. In statistical stylistics, the literary level of texts can be achieved by studying the form and content of the text of the work. Bozeman, a German linguist, presented an equation for examining the qualitative level of literary texts. In this study, an attempt has been made to evaluate the qualitative level of literariness of the ghazal "Hala Chara?" by Shahriar and its Arabic translation into poetry by Abdul Nasser Al-Hamad, using a descriptive-analytical method. The research findings showed that the literary quality of the poem "Hala Chara?" Shahriar is higher than his poetic translation by Abdul Nasser Al-Hamd, because Abdul Nasser Al-Hamd was sometimes

*Corresponding Author's E-mail: m.amraei@Velayat.ac.ir

unsuccessful in understanding and transmitting Shahriar's language due to his lack of familiarity with Persian; therefore, despite the translator's efforts, there is a semantic and emotional void and a failure in choosing equations in his translation. However, Abdul Nasser Al-Hamd has provided a relatively acceptable translation due to his benefit of translating poetry to poetry and using rhyming words and verbal and spiritual harmony in the Arabic language.

Keywords: Comparative stylistics; Why now?; Shahriar; Abdul Nasser Al-Hamad; Bozeman theory.

Introduction

Translation is changing a text from the source language to the target language, without the slightest increase or decrease in form and meaning. This definition is precise; but it has only a theoretical aspect, because no message is transferred from one language to another without changing its form and meaning. Poetry, as one of the basic pillars of literature, has always been of interest to nations. Features such as line, rhyme, imagination and emotion make poetry a special language and make it more complex than prose. Therefore, all the elements that make up poetry and what is presented in the language of images, such as simile, metaphor, irony and allegory, are outside ordinary words; because they are mixed with poetic feeling and expressed with poetic experience and as much as it is different from ordinary words, its translation is also difficult, complex and sometimes impossible. Among the translations of literary texts, the translation of poetry is considered more difficult and complex, to the extent that researchers in the field of translation have presented various theories in this regard. Some of them have emphasized that poetry cannot be translated due to its specific structure, and believe that form and content in poetry are so united and intertwined that they cannot be separated. Jahiz believes that "Poetry cannot be translated into another language. Whenever a poem is translated into another language, it becomes vague and ambiguous, its weight and beauty are lost, and its place of wonder, that is, the emotional and artistic elements of poetry, collapse.

The existence of multiple layers of meaning between the original and metaphorical meanings of poetic words and the translators' lack of familiarity with

the alternating meanings between words and meanings in verses prevents the correct transmission of the poet's thoughts to it. Since the translator understands and translates the literary work according to his own situation, Shahriar's poetry also provides the opportunity for readers and translators to understand and translate his poems from a different perspective. Therefore, the translator sometimes fails to understand the content of the verse and interprets, deletes, and adds, which causes the loss and insufficiency of the meaning of the text, and sometimes complicates the concept by translating literally, leading to confusion in meanings for the target audience. It seems that Abdul Nasser al-Hamad was not fully fluent in Persian; therefore, this ghazal was first translated into Arabic for him by a group from Ain al-Shams University under the supervision of Badi' Muhammad Juma and Muhammad al-Sa'id Jamal al-Din, and then al-Hamad transformed it into Arabic poetry. This gap between the source language and the target language has created structural and lexical gaps in the accurate translation of Shahriar's ghazal. The reason for choosing Shahriar's poem is mainly because Shahriar composed this poem for his long-time lover in the hospital in his most intense mental and emotional states.

Now, we must see that despite the translator of Shahriar's poetry who had the opportunity to refine and accurately translate Shahriar's poetry into Arabic, is the level of literary quality of the text comparable to the original Shahriar's poetry? Or has the translator failed to translate the most emotional feeling that comes from the heart of a painful and romantic poet into Arabic? Therefore, this article analyzes the poetic style and level of literary quality in the translator's poetry in comparison to Shahriar's poetry. Among Shahriar's odes, the ode "Now Why?", which is one of his most famous and important emotional odes, was selected for this study and the qualitative level of literary quality of the translator's style was compared with Shahriar's. The structural and content factors affecting the level of literary quality of the text in both poems were also scientifically and accurately examined.

Research questions

The following research questions were the focus of this study:

1. Based on the criteria of Bozeman's theory, is the text of Shahriar's poem more literary or its translation?

2. What factors have influenced the literary style of both works?

Research method

The research method is statistical analysis with a stylistic approach. The main framework of the research is divided into two basic parts (theoretical and comparative). The theoretical part of the research deals with Bozeman's statistical equation and its components, as well as the conditions for determining verbs and adjectives in Persian and Arabic, etc. The comparative part of this research deals with the practical application of Bozeman's theory in the ghazal "Hala Chara?" by Shahriar and its Arabic translation titled "Al-Aan?" by Abdul Nasser Al-Hamad. Of course, along with special tables and charts that allow for accurate statistical comparison between the two styles.

Research background

There have been valuable efforts in the field of statistical analysis for how to understand the style of literary texts, such as what Saad Maslough (1943) presented in his book *Style: A Statistical Linguistic Study*. Maslough used the Bozeman theory to classify literary texts, including plays or novels by several authors. In addition, there are other valuable studies that deal with the style of literary texts based on the Bozeman theory. By carefully examining the available sources, we found that most of the studies that have relied on the Bozeman theory have applied this equation to Arabic texts. Of course, this is because the Egyptian linguist Saad Maslough (1992) translated the Bozeman theory for using in the analysis of Arabic texts and, based on this, precisely defined the conditions for determining verbs and adjectives in the Arabic language. It has also been studied in Arabic works, paving the way for the study of Arabic texts. This theory can be easily applied to Persian, which is close to Arabic but far from the complexities of Arabic. Below are some of the studies conducted in this field:

Sedqi and Rastaei (2013) discussed examples of classical, and free poetry in light of this theory and concluded that free poetry is more literary than the other two types because the poet is not trapped by meter and rhyme.

In another study, Sedqi and Zare Barami (2014) studied the cognitive stylistics of Al-Hamadani and Hariri maqamats and concluded that the verb-to-adjective ratio is higher in Hariri maqamats.

Amiri and Parvin (2016) used the Boziman theory to examine the style of Nahjul-Balagha sermons. Based on the results of this study, a specific literary style is observed in the sermons and letters of Nahjul-Balagha that follows specific expressive rules and regulations.

Omidvar et al. (2018) have examined the literary level of the Hashemite poetry of Kumayt ibn Zayd al-Asadi and the Hijazi poetry of al-Sharif al-Radi based on the Bozeman theory and have concluded that the style of al-Sharif al-Radi's Hijazi poetry is more literary than the Hashemite poetry of Kumayt ibn Zayd al-Asadi.

Nu'imi and Torabi-Hour (2018) examined the literary style of the poetry collection "Qalt li al-Samra" by Nizar Qabbani and "Rastakhiz" by Simin Behbahani. Taking into account the gender and characteristics of the author, they concluded that Simin Behbahani's style is more literary. Naturally, Simin Behbahani's gender or femininity had a direct impact on the results of the research.

However, as far as this study has examined, no research has been conducted on the statistical stylistics of Shahriar's poems, especially the ode "Hala Chara?" and its Arabic translation by Abdul Nasser al-Hamad entitled "Al-Aan?" Therefore, this study based on the Bozeman theory in statistical methodology is a useful study for readers.

Theoretical framework of the study

The Bozeman theory is one of the statistical stylistic methods that was first proposed by the German scientist Bozeman in stylistics. Saad Maslough adapted it to the Arabic language so that researchers could evaluate Arabic literary works based on it. Bozeman concluded by examining children's stories that children use verbs more than adjectives. He also found that calm and emotional people use verbs more than others in their speech and that the amount of verbs used in oral conversation is more than in written conversation.

According to Bozeman, the quantity of a literary text or the separation of a literary text from other types of texts can be explained by comparing the use of verbs to the number of adjectives. The more verbs there are, the more literary style and emotional approach the text has. This ratio is obtained by dividing the number of verbs by the adjective. Bozeman's theory compares styles and quantitatively identifies literary language. Therefore, by considering the ratio of the number of

verbs in a literary work to the number of adjectives in that work, he formed a general equation and called it "VAR" for short. He believes that increasing this percentage in the work of a writer or poet brings more literariness to him, while decreasing this percentage leads to the scientificization of the style.

In this study, this equation examines Shahriar's ghazal titled "Now Why?" and its Arabic translation into poetry by Abdul Nasser Al-Hamad, and also examines the general ratio of verb to adjective, that is, the "VAR" ratio. Comparing the poems of these two poets showed that the way of thinking and expressing these two Persian and Arab poets is completely different from each other, as if each has put their own stamp on their work. These two poets have used each language and style to convey their new mental images to inspire their insight to others. In this research, the method and degree of literary style in the text of Shahriar's ghazal titled "Now Why?" and its Arabic translation into poetry by Abdul Nasser Al-Hamad has been studied with a descriptive-analytical and statistical approach.

Bozeman's theory

Researchers have paid great attention to statistical stylistic research, to the extent that it can be used to identify different styles and separate them from each other in any text. Among the methods known for identifying the style of a work using quantitative and statistical methods is the Bozeman theory, which is named after this German scientist. He is the first person to propose this equation in his own name, then he examined it on German literary texts and published it in research in 1925 (Maslouh, 1992, p. 74). In his theory, Bozeman used two terms: "verb expression" and "descriptive expression." Verbal expression refers to the occurrence of something, and descriptive expression includes words and phrases that only refer to the characteristics of an object, which can be quantitative or qualitative (ibid., p. 67).

Conclusion

The results of this study showed that using the Bozeman theory, we can identify the level of emotion in the poetic style of these two poets. Therefore, by using this critical method, we identified the level of emotion in these two works and compared them with each other, and it was found that Shahriar's ode "Now Why?" has much more emotion than its Arabic translation by Abdul Nasser Al-Hamad, and therefore

its style is more literary. There is a difference in the style of the two poets Shahriar and Abdul Nasser Al-Hamad based on the criteria recommended in the Bozeman theory; because Abdul Nasser Al-Hamad's translation is actually a version of the Arabic translation of the original Shahriar poem. In this regard, the ratio of verb to adjective sentences in Shahriar's poem was 8.5 percent, while the frequency of these sentences in Abdul Nasser Al-Hamad's Arabic translation does not exceed 5.33 percent, which means that Shahriar's poem is closer to an emotional and passive style.

In the poetic style of these two literary masterpieces, there are factors that lead to a decrease or increase in the value of VAR (n. f. (p.)) which indicates the level of their feelings. These factors are:

Formal factors that are effective in the level of literariness have special indicators such as language and type of poetry, use of verbs, use of rhetorical images, involvement of emotions and feelings in poetry, etc. However, among the content factors, we can mention the factor of age and life. Although at the time of composing the poem "Why Now?" Shahriar was older than the translator, the poet's old love and outburst of emotions and feelings for his beloved at the moment of meeting caused an increase in (n. f. (p.)) in his poetry.

The gender factor did not affect the increase or decrease in the ratio of verb to adjective in both poems, because the style of both poets was masculine and similar.

In Abdul Nasser Al-Hamad's Arabic translation, some verbs such as "nagheseh" and "mogharebeh", etc. lack the meaning of the verb and the event, and only the element of time is involved in them. As a result, the number of verbs that indicate both time and place is less in Abdul Nasser Al-Hamad's translation than in Ghazal Shahriar, as a result, the amount of (nfs) is also less in this translation.

It can be said that Abdul Nasser Al-Hamad, due to his advantage in translating poetry into poetry, the translator's youth, and the use of rhyming words and verbal and spiritual harmony in the Arabic language, has presented a relatively acceptable translation of Shahriar's ghazal "Hala Chara?". However, the style of speech, tone, and lyrical and romantic content of his poem never reach the level of Shahriar's ghazal and requires a serious and fundamental revision.

بررسی سبک‌شناسی تطبیقی غزل «حالا چرا؟» از شهریار و ترجمه عربی آن از عبدالناصر الحمد در پرتو نظریه بوزیمان

محمدحسن امرائی*

دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ولایت، ایرانشهر، ایران

پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲

دریافت: ۱۴۰۳/۸/۲۱

چکیده

یکی از مهم‌ترین مسائلی که در ترجمه تخصصی آثار ادبی مطرح می‌شود، حفظ سبک و ژانر متن اصلی قبل از ترجمه آن است. سبک یا سبک بیان به عنوان مهمترین ویژگی نوشتار بستگی به هدف نویسنده دارد؛ زیرا نویسنده از ساختارهای گرامری متفاوت و واژگان مختلف برای ایجاد جلوه‌های خاص مورد نظر خود استفاده می‌کند. در نظر گرفتن سبک متن زبان مبدأ در ترجمه یکی از وظایف مترجم است؛ زیرا عدم اهتمام به چنین گزینه‌ای، سبک متن زبان مبدأ را قربانی می‌کند. یکی از نکات مهم در ترجمه آثار ادبی، میزان ادبی بودن متن ترجمه شده نسبت به متن اصلی است. در سبک‌شناسی آماری با مطالعه شکل و محتوای متن اثر می‌توان به سطح ادبی متون دست یافت. بوزیمان، زبان‌شناس آلمانی، معادله‌ای برای بررسی سطح کیفی متون ادبی ارائه کرد. در این مقاله سعی شده است با روش توصیفی - تحلیلی، سطح کیفی ادبیت غزل «حالا چرا؟» از شهریار و ترجمه عربی آن به شعر، به قلم عبدالناصر الحمد، مورد ارزیابی قرار گیرد. یافته‌های پژوهش نشان داد که کیفیت ادبی شعر «حالا چرا؟» از شهریار بالاتر از ترجمه شعری او از سوی عبدالناصر الحمد است؛ چرا که عبدالناصر الحمد به دلیل عدم آشنایی با زبان فارسی، در فهم و انتقال زبان شهریار گاه موفق نبوده است؛ بنابراین با وجود تلاش‌های مترجم، خلأ معنایی و

عاطفی و شکست در انتخاب معادلات در ترجمه او به چشم می‌خورد. با این حال، عبد الناصر الحمد به دلیل بهره‌مندی از ترجمه شعر به شعر و استفاده از کلمات هم قافیه و همخوانی لفظی و معنوی در زبان عربی، ترجمه نسبتاً قابل قبولی ارائه کرده است.

کلیدواژه‌ها: سبک‌شناسی تطبیقی، حالا چرا؟، شهریار، الآن؟، عبد الناصر الحمد، معادله بوزیمان.

مقدمه

ترجمه عبارت است از ترجمه متن از زبان مبدأ به زبان مقصد، بدون کوچکترین افزایش یا کاهش در شکل و معنا. این تعریف دقیق است؛ اما فقط جنبه نظری دارد؛ زیرا هیچ پیامی بدون تغییر شکل و معنای آن از زبانی به زبان دیگر منتقل نمی‌شود. شعر به عنوان یکی از ارکان اساسی ادبیات همواره مورد توجه ملت‌ها بوده است. ویژگی‌هایی چون ردیف، قافیه، تخیل و عاطفه، شعر را کلامی خاص نموده و آن را پیچیده‌تر از نثر می‌کند؛ بنابراین، همه عناصر تشکیل‌دهنده شعر و آنچه در زبان تصویر ارائه می‌شود، مانند تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز، خارج از واژه‌های معمولی است؛ زیرا با احساس شاعرانه آمیخته و با تجربه شاعرانه بیان می‌شود و به همان اندازه که با کلمات معمولی تفاوت دارد، ترجمه آن نیز دشوار، پیچیده و گاه ناممکن است. در میان ترجمه‌های متون ادبی، ترجمه شعر دشوارتر و پیچیده‌تر تلقی می‌شود. تا جایی که پژوهشگران عرصه ترجمه نظریات مختلفی در این زمینه ارائه کرده‌اند. برخی از آنها تأکید داشته‌اند که شعر به دلیل ساختار خاصش قابل ترجمه نیست و معتقدند فرم و محتوا در شعر چنان با هم متحد و در هم تنیده شده‌اند که نمی‌توان آنها را از هم جدا کرد. جاحظ در مورد ترجمه شعر می‌گوید: «شعر را نمی‌توان به زبان دیگر ترجمه کرد، هر گاه شعری به زبان دیگر برگردانده شود، گنگ و مبهم می‌شود، وزن و زیبایی آن از بین می‌رود و جای شگفتی آن، یعنی همان عناصر عاطفی و هنری شعر فرو می‌ریزد. وجود لایه‌های متعدد معنایی بین معنای اصیل و استعاره‌ای واژگان شعری و عدم آشنایی مترجمان با معنای متناوب میان واژه‌ها و معانی در ابیات، مانع از انتقال صحیح اندیشه‌های شاعر به آن می‌شود. از آنجایی که مترجم اثر ادبی را با توجه به موقعیت خود می‌فهمد و ترجمه می‌کند، شعر شهریار نیز این امکان را برای خوانندگان و مترجمانش فراهم می‌کند تا اشعار او را از منظری متفاوت درک و ترجمه کنند. از این رو

مترجم گاه از درک مضمون بیت کوتاهی می‌کند و به تفسیر و حذف و اضافه می‌پردازد که این امر موجب از بین رفتن و نارسایی معنای متن می‌شود و گاه با ترجمه تحت‌اللفظی مفهوم را پیچیده می‌کند و به سردرگمی در معانی برای مخاطبان هدف منجر می‌شود. به نظر می‌رسد که عبد الناصر الحمد زبان فارسی را به طور کامل مسلط نبوده است؛ بنابراین این غزل را ابتدا گروهی از دانشگاه عین الشمس زیر نظر بدیع محمد جمعه و محمد السعید جمال الدین برایش به زبان عربی ترجمه کرده و سپس الحمد آن را به صورت شعر عربی درآورده است. این فاصله ایجاد شده بین زبان مبدأ و زبان مقصد، موجب ایجاد شکاف‌هایی ساختاری و واژگانی در ترجمه دقیق غزل شهریار شده است. دلیل انتخاب شعر شهریار بیشتر به خاطر این هست که شهریار این شعر را در شدیدترین حالات روحی و عاطفی خود برای معشوقه دیرین خویش به صورت فی‌البداهه در بیمارستان سرود. حال باید دید با وجود این مترجم شعر شهریار که فرصت لازم برای تنقیح و برگردان دقیق شعر شهریار به زبان عربی را داشته است، آیا از نظر میزان ادبیت متن نیز با اصل شعر شهریار قابل مقایسه هست؟ یا اینکه مترجم نتوانسته است عاطفی‌ترین احساسی که از دل یک شاعر دردمند و رومانتیک بر می‌آید را به زبان عربی برگردان کند؛ بنابراین، این مقاله به تحلیل سبک شعری و میزان ادبیت در متن شعر مترجم در مقایسه با شعر شهریار می‌پردازد؛ لذا از میان قصاید شهریار، قصیده «حالا چرا؟» که یکی از معروف‌ترین و مهم‌ترین غزلیات عاطفی اوست، برای این پژوهش انتخاب شد و سطح کیفی ادبیت سبک مترجم با شهریار مقایسه گردید. وعوامل ساختاری و محتوایی مؤثر بر سطح ادبیت متن در هر دو شعر نیز به صورت علمی و دقیق مورد بررسی قرار گرفت.

سؤالات تحقیق

۱. بر اساس معیارهای معادله بوزیمان، متن شعر شهریار ادبی‌تر است یا متن ترجمه آن؟
۲. چه عواملی بر ادبیت سبک هر دو اثر، تأثیر گذاشته است؟

روش تحقیق

روش تحقیق، تحلیل آماری با رویکرد سبک‌شناسانه است. چارچوب اصلی تحقیق به دو بخش اساسی (نظری و تطبیقی) تقسیم می‌شود. بخش نظری تحقیق به معادله آماری بوزیمان و

مؤلفه‌های آن و نیز شرایط تعیین افعال و صفت در فارسی و عربی و ... می‌پردازد. بخش تطبیقی این تحقیق به کاربرد عملی معادله بوزیمان در غزل «حالا چرا؟» از شهریار و ترجمه عربی آن با عنوان «الآن؟» از عبدالناصر الحمد می‌پردازد. البته، همراه با جداول و نمودارهای خاصی که امکان مقایسه آماری دقیق بین دو سبک را فراهم می‌کند.

پیشینه تحقیق

در زمینه پیشینه پژوهش و سبک‌شناسی آماری و چگونگی استفاده از آن برای درک سبک متون ادبی، تلاش‌های ارزنده‌ای صورت گرفته است، مانند آنچه سعد مصلوح (۱۹۴۳م) در کتاب «سبک: مطالعه زبانی آماری» ارائه کرده است. مصلوح از معادله بوزیمان برای پراکندگی متون ادبی از جمله نمایشنامه‌ها یا رمان‌های چند نویسنده استفاده کرد. علاوه بر این، مطالعات ارزشمند دیگری نیز وجود دارد که به سبک متون ادبی بر اساس معادله بوزیمان می‌پردازد. با بررسی دقیق منابع موجود، دریافتیم که اکثر تحقیقاتی که بر معادله بوزیمان تکیه کرده‌اند، این معادله را در متون عربی به کار برده‌اند. البته این امر به این دلیل است که زبان‌شناس مصری سعد مصلوح (۱۹۹۲) معادله بوزیمان را برای استفاده در تحلیل متون عربی ترجمه کرده است و بر اساس این معادله، شرایط تعیین افعال و صفت‌ها را در زبان عربی دقیقاً تعریف کرده است و در آثار عربی نیز مورد مطالعه قرار گرفته و راه را برای مطالعه متون عربی هموار کرده است. این معادله را می‌توان به راحتی در زبان فارسی که نزدیک به زبان عربی اما به دور از پیچیدگی‌های زبان عربی است، اعمال کرد. در زیر به برخی از تحقیقات انجام شده در این زمینه اشاره می‌شود:

صدقی و رستایی (۱۳۹۲ش) نمونه‌هایی از شعر کلاسیک، سپید و آزاد را با توجه به این معادله مورد بحث قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که شعر آزاد ادبی تر از دو نوع دیگر است؛ زیرا شاعر در دام وزن و قافیه نمی‌افتد.

صدقی و زارع برامی (۱۳۹۳ش) در مقاله دیگری به بررسی سبک‌شناختی مقامات الهمدانی و حریری پرداختند و به این نتیجه رسیدند که نسبت فعل به صفت در مقامات حریری بیشتر است.

امیری و پروین (۱۳۹۵ش) از معادله بوزیمان برای بررسی سبک خطبه‌های نهج‌البلاغه استفاده

کردند. بر اساس نتایج این پژوهش، سبک ادبی خاصی در خطبه‌ها و نامه‌های نهج‌البلاغه مشاهده می‌شود که از قواعد و مقررات بیانی خاصی پیروی می‌کند. امیدوار و دیگران (۱۳۹۷ش) سطح ادبی هاشمیت کمیت بن زید الاسدی و حجازیات الشریف الرضی را بر اساس معادله بوزیمان بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که سبک حجازیات الشریف الرضی ادبی‌تر از هاشمیت کمیت بن زید اسدی است. نعیمی و ترابی حور (۱۳۹۷ش) به بررسی سبک ادبی مجموعه شعر "قالت لی السمراء" نزار قبانی و "رستاخیز" سیمین بهبهانی پرداختند و با در نظر گرفتن جنسیت و ویژگی‌های نویسنده به این نتیجه رسیدند که سبک سیمین بهبهانی ادبیت بیشتری دارد. طبیعتاً جنسیت یا زنانگی سیمین بهبهانی تأثیر مستقیمی بر نتیجه پژوهش داشته است. اما تا آنجا که در این پژوهش بررسی و تحقیق شده، در سبک‌شناسی آماری اشعار شهریار به ویژه قصیده «حالا چرا؟» و ترجمه عربی آن از عبد الناصر الحمد با عنوان «الآن؟» تحقیقی صورت نگرفته است؛ بنابراین، این مطالعه بر اساس معادله بوزیمان در روش‌شناسی آماری، مطالعات مفید برای خوانندگان محسوب می‌شود.

چارچوب نظری تحقیق

معادله بوزیمان یکی از روش‌های سبک‌شناسی آماری است که اولین بار توسط دانشمند آلمانی بوزیمان در سبک‌شناسی مطرح شد. سعد مصلوح آن را با زبان عربی تطبیق داد تا پژوهشگران بتوانند آثار ادبی عربی را نیز بر اساس آن ارزیابی کنند. بوزیمان با بررسی داستان‌های کودکان به این نتیجه رسید که کودکان از افعال بیشتر از صفت استفاده می‌کنند. او همچنین دریافت که افراد آرام و احساساتی بیشتر از دیگران از افعال در گفتار خود استفاده می‌کنند و میزان افعالی که در مکالمه شفاهی افراد استفاده می‌شود، بیشتر از مکالمه نوشتاری است؛ بنابراین جرقه این معادله در ذهن او زده شد. به عقیده بوزیمان، کمیت متن ادبی یا تفکیک متن ادبی از انواع دیگر متون را می‌توان با مقایسه کاربرد افعال نسبت به تعداد صفت‌ها توضیح داد. هر چه تعداد افعال بیشتر باشد، متن از سبک ادبی و رویکرد عاطفی بیشتری برخوردار است. این نسبت از تقسیم تعداد افعال بر صفت به دست می‌آید. معادله بوزیمان به مقایسه سبک‌ها و تشخیص کمی زبان ادبی می‌پردازد؛ بنابراین با در نظر گرفتن نسبت تعداد افعال یک اثر ادبی به تعداد

صفت‌های آن اثر، معادله‌ای کلی تشکیل داد و آن را به اختصار «VAR» نامید. او معتقد است که افزایش این درصد در کار نویسنده یا شاعر برای او ادبیت بیشتری به همراه دارد؛ در حالی که کاهش این درصد منجر به علمی شدن سبک می‌شود. در این مقاله، این معادله به بررسی غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» و ترجمه عربی آن به شعر توسط عبد الناصر الحمد می‌پردازد و نسبت کلی فعل به صفت، یعنی نسبت «VAR» را نیز بررسی می‌کند. مقایسه اشعار این دو شاعر نشان داد که طرز تفکر و بیان این دو شاعر فارس و عرب کاملاً با یکدیگر متفاوت است، گویی هر کدام مهر خود را بر کار خود زده‌اند. این دو شاعر از هر زبان و سبکی برای انتقال تصاویر ذهنی جدید خود استفاده کرده‌اند تا بینش خود را به دیگران القا کنند. در این پژوهش به روش و میزان سبک ادبی آن در متن غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» و ترجمه عربی آن به شعر توسط عبد الناصر الحمد با رویکردی توصیفی-تحلیلی و آماری پرداخته شده است.

معادله بوزیمان

محققان به پژوهش‌های سبک‌شناسی آماری اهتمام والایی ورزیدند، تا جایی که می‌توان با به‌کارگیری آن به تشخیص سبک‌های مختلف و تفکیک آن‌ها از یکدیگر، در هر متنی پرداخت. از جمله روش‌هایی که برای تشخیص سبک اثر با استفاده از روش کمی و آماری شناخته شده، معادله بوزیمان است که به‌نام همین دانشمند آلمانی معروف شده است. وی اولین کسی است که این معادله را به‌نام خود مطرح کرد، سپس آن را روی متون ادبیات آلمانی بررسی و در پژوهش‌هایی در سال ۱۹۲۵ میلادی منتشر کردند (مصلوح، ۱۹۹۲: ۷۴). بوزیمان در معادله خود از دو اصطلاح «تعبیر فعلی» و «تعبیر وصفی» استفاده کرده است که تعبیر فعلی، بر حدوث و وقوع کاری دلالت می‌کند و تعبیر وصفی، شامل کلمات و عبارت‌هایی است که فقط بر ویژگی‌های یک شیء اشاره می‌کند که این ویژگی‌ها می‌تواند کمی یا کیفی باشد (همان: ۶۷). معادله بوزیمان بر مبنای شمارش تعداد افعال و صفات صورت گرفت که از تقسیم افعال بر صفات خارج قسمتی حاصل می‌آید که (ن ف ص) نام دارد. در این معادله، هرچه که نسبت (ن ف ص) بیشتر باشد، سبک ادبی تر خواهد بود و هرگاه این نسبت کاهش یابد، سبک به‌سوی علمی بودن سوق پیدا می‌کند (مصلوح، ۱۹۹۲: ۷۶).

مراحل و روش اجرای معادله بوزیمان در متن عربی و فارسی

معادله بوزیمان، معادله‌ای است که برای تعیین سبک علمی از سبک ادبی استفاده می‌شود (راغب، ۲۰۰۳م: ۳۷). برای اجرای معادله بوزیمان در یک متن عربی، انجام مراحل زیر ضروری است:

ابتدا تعداد فعل‌ها و صفت‌ها را در اثر مورد مطالعه، براساس معیارهای معادله بوزیمان شمارش می‌کنیم. پس از آن، مقادیر به‌دست آمده از مجموع تمام فعل‌ها بر مجموع صفت‌ها تقسیم می‌کنیم. در این احوال، خارج قسمتی به دست می‌آید که سعد مصلوح در زبان عربی، اختصاراً آن را (ن ف ص) یعنی (نسبت بین فعل و صفت) نامیده است که از نام حرف اول کلمات (نسبت - فعل - صفت) یعنی (ن-ف-ص) گرفته شده است (ر.ک: مصلوح، ۱۹۹۲: ۷۴). معادله بوزیمان، به شکل زیر است:

مجموع افعال
مجموع صفات
(ن ف ص)

مجموع اعداد به‌دست آمده از این نسبت هر چقدر بالاتر باشد، سبک اثر از ادبیت بیشتری برخوردار است و هر چقدر این عدد کمتر باشد، سبک به علمی بودن نزدیکتر است (ابراهیم، ۲۰۰۲م: ۱۴۶). البته، شمارش فعل‌ها و صفت‌ها در این نظریه، از انضباط خاصی پیروی می‌کند و ما مجاز نیستیم تمام افعال را شمارش کنیم؛ بلکه فقط افعالی که بر حدث و زمان، با هم دلالت دارند، قابل شمارش بوده و در عملیات ریاضی تعیین سبک قرار می‌گیرند. در همین راستا، افعالی که بر زمان، به تنهایی دلالت دارند و یا بر حدثی بدون دخالت زمان‌های سه‌گانه دخالت دارند، تحت شمارش قرار نمی‌گیرند (السامرائی، ۱۴۲۰ق: ۲۰۸/۱). بنابراین، مواردی که بر حدث دلالت ندارند و تنها بر زمان دلالت دارند، قابل شمارش نیستند؛ مانند:

۱. افعال ناقصه مانند (کان) و اخوات آن (البته در شرایطی که تام باشند، قابلیت محاسبه را دارند)؛
۲. افعال مقاربه مانند (کاد) و اخوات آن ...؛
۳. افعال جامد مانند (نعم - بئس - حبذا و ...)
۴. اسم فعل‌ها.

علاوه بر افعال که از شرایط خاصی پیروی می‌کنند، صفت‌ها نیز تابع ضوابط خاص خود جهت محاسبه و شمارش هستند که به اختصار بدان‌ها پرداخته می‌شود:

۱. تمام صفت‌های مشتق، اعم از اسم فاعل، اسم مفعول، صفت مشبیه، اسم تفضیل؛
 ۲. صفت‌های جامد مؤول به مشتق (مانند مصدری که صفت واقع می‌شود)؛
 ۳. اسم موصول بعد از اسم معرفه؛
 ۴. اسم منسوب؛
 ۵. اسم اشاره بعد از اسم معرفه؛
 ۶. صفت یا صفت‌های معطوف به صفت دیگر؛
- نکته قابل تأمل این است که جملات و شبه‌جمله‌هایی که صفت قرار می‌گیرند، جزو شمارش قرار نمی‌گیرند. از طرفی دیگر، اگر صفات مشتق معنای فعلی گرفته و به جای افعال به کار روند و همانند آنها در معمول خود عمل کنند، جزو افعال محاسبه و شمرده می‌شوند (مصلوح، ۱۹۹۲م: ۸۰).
- شرایط تعریف افعال و صفت در زبان فارسی نیز همانند عربی است (ناعمی و ترابی حور، ۱۳۹۸ش: ۱۲۹). از آنجایی که زمان فعل در زبان‌های عربی و فارسی به سه زمان «حال»، «گذشته» و «آینده» برمی‌گردد، همانطور که مصلوح در مورد زبان عربی گفته است، افعالی را می‌شماریم که به این سه زمان اشاره می‌کنند. در زبان فارسی ما افعال کمکی را که نشان نمی‌دهند این عمل در زمان خاصی رخ داده است، نمی‌شماریم. افعال اسنادی نیز از دایره شمارش خارج می‌شوند. این افعال در فارسی کمتر از عربی هستند و کارکردی مشابه افعال پیوند دهنده و ربطی دارند.
- صفت کلمه ای است که مصداق اسم را بیان می‌کند (خیام پور، ۱۳۸۴ش: ۴۹). از جمله صفت‌هایی که در معادله بوزیمان در زبان فارسی محاسبه می‌شود، عبارتند از: صفت مطلق، صفت تفضیلی، صفت عالی، صفت ترکیبی، صفت شمارشی، صفت فاعلی، صفت مفعولی، صفت پرسشی، صفت مبهم، صفت نسبی، صفت تعجبی، و ...
- بوزیمان، در معادله خود، علاوه بر شرایط خاص فعل‌ها و صفت‌ها جهت ورود به فرایند بررسی، از عوامل دیگری هم نام می‌برد که در نتیجه بررسی‌ها اثرگذار بوده و منجر به افزایش یا کاهش نسبت میان افعال و صفات می‌شود. سعد مصلوح، این شاخص‌های تأثیرگذار را به دو نوع شکلی یا ساختاری و محتوایی یا مضمونی تقسیم نموده است که در جدول زیر به‌اختصار شرح داده شده‌اند:

جدول ۱) مؤلفه‌های تأثیرگذار در (ن ف ص)

(مصلوح، ۱۹۹۲م: ۸۳-۷۳؛ آنتوش، ۱۹۶۹م: ۵۲-۴۵)

۱. نسبت فعل به صفت در سخن شفاهی در مقایسه با سخن مکتوب بیشتر است.	عوامل شکلی و ساختاری
۲. متن‌های دارای لهجه و گویش در مقایسه با متن‌های با زبان فصیح، دارای نسبت بالاتری از فعل هستند.	
۳. نسبت فعل به صفت در شعر بیش‌تر از نثر است. خود شعر و نثر نیز دارای انواع مختلفی است که این نسبت در آنها متفاوت است: الف) نسبت فعل به صفت در آثار ادبی بیش از آثار علمی است. ب) نسبت فعل به صفت در نثر ادبی بیش از نثر روزنامه‌ای است. ج) نسبت فعل به صفت در شعر غنایی بیش از شعر موضوعی مانند نمایش‌نامه است.	
۴. نسبت فعل به صفت در نوع ارائه یک اثر ادبی: الف) نسبت فعل به صفت در پاراگراف‌های روایی و وصفی، پایین‌تر از پاراگراف‌های مونولوگ (تک‌گویی) است. ب) نسبت فعل به صفت در مونولوگ (تک‌گویی) کمتر از گفت‌وگوی دو نفره است. ج) نسبت در روایت، اگر از زبان یکی از شخصیت‌های داستان باشد، بالاتر از این است که یک وصف مستقیم از زبان خود نویسنده باشد.	
۱. عمر: نسبت فعل به صفت در سنین طفولیت و جوانی بالاتر از نسبت آن در سنین میان‌سالی و پیری است.	عوامل مضمونی و محتوایی
۲. جنسیت: نسبت فعل بر صفت نزد زنان در مقایسه با مردان بیشتر است، این بدان دلیل است که زنان نسبت به مردان، از عواطف بیشتری برخوردارند.	

بخش تطبیقی پژوهش

مسأله مهم در حوزه سبک متون، غالباً بر سر میزان ادبیت سبک و انفعالی بودن یا علمی و ذهنی بودن آن است. بر همین اساس، در این پژوهش، سعی شد دو شعر مشابه هم، در حوزه عاطفی و غنایی انتخاب شود تا بتوان به نتایج متقن و قابل استنادی در حوزه تعیین سبک و ادبیت غزل‌ها به صورت موردی و گزینشی دست پیدا کرد. در همین راستا، تمام مراحل مختلف اجرا شده از الگوی بوزیمان بر روی غزل عاشقانه «حالا چرا؟» از شهریار، عیناً بر روی ترجمه عربی این قصیده با عنوان «الآن؟» از عبد الناصر الحمد نیز اجرا شده است. مطلوب است که این عملیات با نظر به مراحل مختلف اصول نظری حاکم بر نظریه بوزیمان طراحی شده است. قابل

ذکر است که برای سهولت در روند اجرای معادله، زیر افعال خط کشیده شده؛ اما صفت‌ها در داخل دو کمان آمده است:

تحلیل (ن ف ص) در غزل «حالا چرا؟» شهریار

آمدی جانم به قربانت ولی حالا چرا	بی‌وفا حالا که من افتاده‌ام از پا چرا؟
نوشدارویی و بعد از مرگ سهراب آمدی	سنگ‌دل این زودتر می‌خواستی حالا چرا؟
عمر ما را مهلت امروز و فردای تو نیست	من که یک امروز مهمان توام فردا چرا؟
نازنینا ما به ناز تو جوانی داده‌ایم	دیگر اکنون با جوانان ناز کن با ما چرا؟
وَه که با (این) عمرهای (کوتاه بی‌اعتبار)	این همه غافل شدن از چون منی شیدا
آسمان چون جمع مشتاقان پریشان می‌کند	در شگفتم من نمی‌باشد ز هم دنیا چرا؟
شهریارا بی‌حبیب خود نمی‌کردی سفر	راه مرگ است این یکی بی‌مونس و تنها

(شهریار، ۱۳۷۱ش: ج ۱/۱۸۴)

تحلیل (ن ف ص) در غزل «الآن؟» عبد الناصر الحمد

الآن جئت فدتک الروح الآن؟	قد أوهن العظم منى بعدما كانا
قد كنت ترياق روحى، قد قضيت أسمى	ما نفع إكسیر ما قد جئتني الآن
وليس فى العمر (ما) يُرحى هنا لغدٍ	دع عنك ذكر غدٍ ضيفاً أنا الآن
ته بالدلال وهبنا للشباب هنا	ما بالدلال، ودع ما فى خطايانا
أعمارنا لحظة فى الدهر (تافهة)	دع التغافل كن يا قلبٌ ولهانا
إن كان فى الغيب (حلو) العيش وأعجبي	لم لا تَمزق هنا أوصال دنيانا
يا شهریار انطلق لكن بذى شغفٍ	فالدرب دون حبيبٍ مهلكاً بانا

(الحمد، ۲۰۰۰م: ۱۹۳)

همانطور که گفته شد، نظریه بوزیمان به عنوان معیار سنجشی برای عاطفی بودن یا عقلانیت زبانی در متون مورد استفاده قرار می‌گیرد، از این رو، به‌عنوان معیار و میزانی برای سنجش سبک

ادبی مورد استفاده قرار گرفته است. از این منظر و بر اساس چارچوب نظری ارائه شده در این مقاله، در غزل شهریار تعداد فعل ۱۷ و تعداد صفت ۲ و نسبت فعل به صفت در این غزل ۸/۵ است؛ اما در ترجمه این غزل به صورت شعر توسط عبدالناصر الحمد تعداد فعل ۱۶ و تعداد صفت ۳ و نسبت افعال به صفت در این ترجمه ۵/۳۳ است. از این نظر تعداد به دست آمده از نسبت کل فعل به صفت در شعر شهریار و ترجمه آن نشان می‌دهد که سبک شهریار در غزل «حالا چرا؟» در مقایسه با سبک عبدالناصر الحمد در ترجمه‌اش، ادبی‌تر است؛ زیرا استفاده از فعل نسبت به صفت در شعر شهریار حدود ۸/۵ برابر است؛ اما در ترجمه شعر او این عدد حدود ۵/۳۳ است؛ اما نمی‌توان شیوه عبدالناصر الحمد را در ترجمه غزل شهریار غیر ادبی دانست؛ بلکه سبک این شاعر نیز سبکی ادبی و انفعالی و احساسی است؛ زیرا میزان افعال به کار رفته در رابطه با صفت‌ها حدود پنج برابر است. آنچه در جداول زیر مشاهده می‌شود، نسبت کل افعال به صفت در کل غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» در (جدول ۲) و ترجمه شعری آن در (جدول ۳) است:

جدول ۲) تحلیل کلی نسبت (ن ف ص) در متن غزل شهریار

نوع شعر	تعداد ابیات	تعداد افعال	تعداد صفات	ن ف ص
غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟»	۷	۱۷	۲	۸/۵

جدول ۳) تحلیل کلی نسبت (ن ف ص) در متن ترجمه غزل شهریار

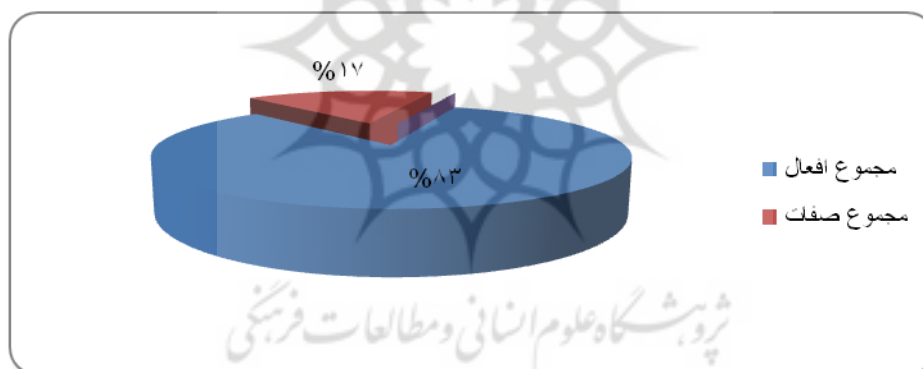
نوع شعر	تعداد ابیات	تعداد افعال	تعداد صفات	ن ف ص
غزل عبدالناصر الحمد با عنوان «الآن؟»	۷	۱۶	۳	۵/۳۳

اکنون بر اساس آنچه در جداول فوق آمده است، نسبت تعداد افعال به صفت (ن.ف.ص) در غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» (جدول ۲) و ترجمه آن به شعر توسط عبدالناصر الحمد با عنوان «الآن؟» (جدول ۳) بیان می‌گردد. همانطور که از مطالعه جدول، ابیات و درصد (ن.ف.ص.) مشخص است، سبک شهریار در اشعاری که به طور تصادفی از مجموعه دواوین آن دو انتخاب

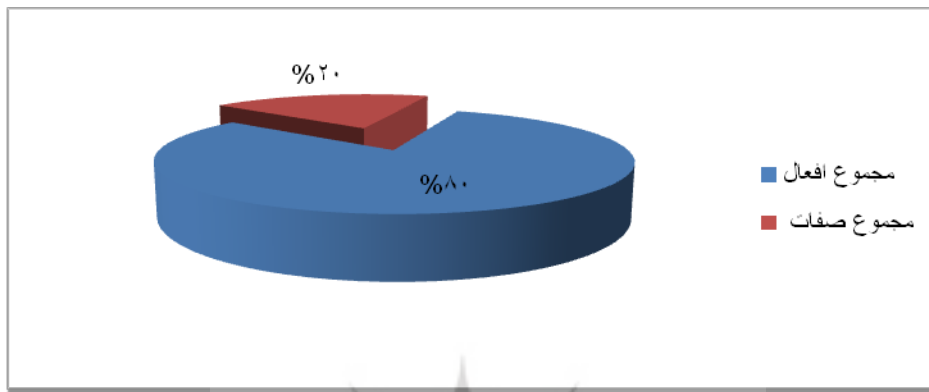
کرده‌ایم، بر شعر عبدالناصر الحمد برتری ادبی داشت. زمانی که میانگین نسبت (VAR) در غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» به $8/5$ رسید، می‌بینیم که این نسبت در ترجمه آن به شعر توسط عبدالناصر الحمد با عنوان «الآن؟» به $5/33$ می‌رسد. که اختلافی در حدود $1/60$ درصد را بین اشعار آنها نشان می‌دهد. این موضوع نشان می‌دهد که سبک شهریار در غزل «حالا چرا؟» از سبک ترجمه آن به شعر توسط عبدالناصر الحمد با عنوان «الآن؟»، بیشتر است و شهریار در غزل خود از بیان ادبی تری نسبت به عبدالناصر الحمد بهره برده است. از این رو، وی در سبک خود احساساتی‌تر، انفعالی‌تر و فعال‌تر از عبدالناصر الحمد عمل کرده است. حال با توجه به اطلاعاتی که از شمارش تعداد افعال و صفت‌های به کار رفته در شعر هر دو شاعر و نسبت فعل به صفت در اشعار آنها به پیوست جداول بالا (۲ و ۳) ارائه می‌شود، اکنون این اطلاعات به صورت کمی و آماری با استفاده از نمودارها به شکل بخش‌های دایره‌ای بیشتر روشن می‌شوند:

نمودار ۱) نسبت (VAR) در متن غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟»

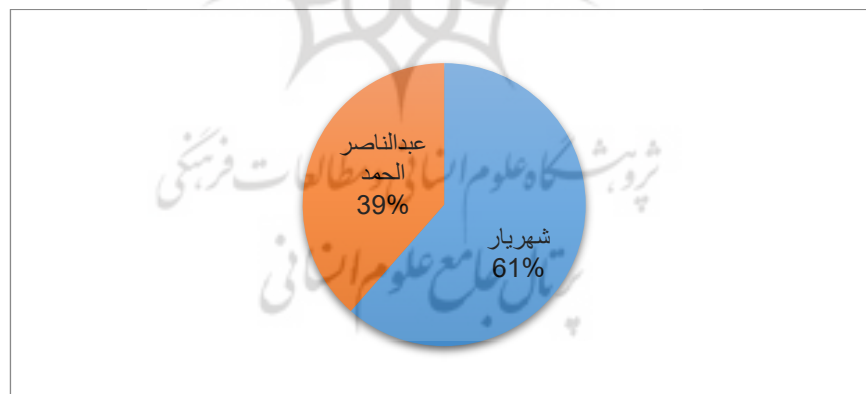

نمودار ۲) نسبت (VAR) در متن ترجمه غزل به شعر توسط عبدالناصر الحمد با عنوان «الآن؟»

بر اساس اطلاعات و آمار ارائه شده از تعداد افعال و صفت در غزل شهریار با عنوان «حالا چرا؟» و ترجمه عربی آن به شعر توسط عبدالناصر الحمد، نسبت کل افعال به صفت در متن اصلی و ترجمه شده به شرح زیر است:

نمودار ۳) (VAR) در متن هر دو غزل «حالا چرا؟» و «الآن؟»

البته عوامل دیگری نیز وجود دارند که بر نتایج سنجش تأثیر می‌گذارد و منجر به افزایش یا کاهش نسبت بین افعال و صفت می‌شوند. سعد مصلوح این شاخص‌های تأثیرگذار را از نظر شکل

یا ساختار و محتوا یا موضوع به دو نوع تقسیم کرد که در جدول ۱، مؤلفه‌های تأثیرگذار در (ن.ف.ص)، به اختصار توضیح داده شد.

یکی از مؤلفه‌های ساختاری و ترکیبی که بر این نسبت تأثیر می‌گذارد، نوع گفتار است. این بدان معنی است که کلمات گفتاری ادبی‌تر از کلمات نوشتاری هستند؛ زیرا در کلام مکتوب، برخلاف کلام منطوق که ارتجالی و فی‌البداهه است، نویسنده فرصت تجدید نظر در گفتار و ویرایش ادبی آن را می‌یابد؛ بنابراین گفتار نوشتاری به سبک فکری و ذهنی نزدیک‌تر است. دو شعر شهریار و عبد‌الناصر الحمد هر دو از دسته کلام گفتاری و نقلی به زبان شعر و هر دو ادبی هستند؛ اما مسأله اصلی سطح این ادبیت (ن.ف.ص.) در شعر شاعران فارس و عرب است. این سبک ادبی در غزل «حالا چرا؟» شهریار بیشتر مشاهده شد؛ چرا که شهریار فرصت بازبینی شعر خود را نداشته است و این غزل را بعد از سال‌ها در زمان پیری در بیمارستان، برای عشق دوران جوانی‌اش یعنی ثریا ابراهیمی سروده است. با این حال، تأثیرگذاری عمیق و فوران عاطفه در این غزل به قدری بالاست که به سرعت انسان را منقلب می‌کند و گاه ساعت‌ها به فکر و غوطه‌وری در خاطرات می‌کشد. به قول سیاوش کسرای پشت هر کلمه شهریار شصت سال خاطره ایستاده است. شهریار در بیت اول این غزل واژه‌هایی آورده که به حرف «الف» ختم می‌شوند (۱۱ بار، جانم، قربانت، حالا، چرا، بی وفا، حالا، افتاده‌ام، پا، چرا) و این نوعی استمرار و طولانی بودن به بیت اول داده است که با مضمون اثر که دیر آمدن معشوق است به شدت تناسب دارد. ضمناً اگر توجه کنید در سه بیت اول از ۹ قید زمان استفاده شده (حالا، بعد، زودتر، امروز و ...) که باز هم با مضمون شعر ارتباط عمیقی دارد. قدرت عاطفه، رمانتیسیم و تأثیرگذاری از عوامل برجسته‌ای هستند که در شعر شهریار به چشم می‌خورند و به نوعی از ویژگی‌های بارز شعر او هستند. همانطور که گفته شد غزل "حالا چرا؟" شهریار کاملاً ارتجالی و ناگهانی و فی‌البداهه سروده شده است؛ تا جایی که شاعر بدون تجدید نظر و تفکر قبلی به سرودن این غزل مبادرت نموده است، بر خلاف گفتار نوشتاری همانند ترجمه این غزل که نویسنده چندین بار آن را اصلاح نموده و چیزی را از آن حذف یا بر آن اضافه نموده است (روستایی و صدقی، ۱۳۹۴: ۶۰۶)؛ بنابراین، روشن است که بر خلاف شهریار، عبدالناصر الحمد شعر خود را به صورت بداهه و ارتجالی سروده

است؛ بلکه زمان کافی برای بازبینی و بازنگری در ترجمه غزل شهریار داشته است. چنان که می‌بینیم او در ترجمه این غزل مورد مطالعه، سه بیت را حذف کرده و در ترجمه عربی خود نیآورده است. شاید این موضوع یکی از موضوعات باشد که باعث شده ترجمه وی در مقایسه با غزل شهریار، از ادبیت پایین تری برخوردار باشد.

در متن و بطن آثار شهریار، موضوعات و مضامین مختلفی وجود دارد، که از جمله آنها می‌توان به گلایه‌ها و شکایات مختلف با بسامد بالا اشاره کرد. بـتّ الشکوی نوعی ادبیات جهانی است که بر شعر شهریار، به‌ویژه غزل معروف او "حالا چرا؟" نیز سایه افکنده است و میزان ادبیت را در این شعر او به اوج رسانیده است؛ زیرا شاعر در این گونه ادبی از عواطف خود سخن می‌گوید. این نوع ادبیات، از نظر ماهیت جزو ادب غنایی و به شدت از روحيات و شرایط زندگی شاعر متأثر است. از مهمترین علل بسامد شکوایتهای شهریار می‌توان به شکست عاطفی، حوادث ناگوار زندگی و رقت طبع ایشان اشاره کرد (نصراللهی و رمضان، ۱۳۹۵: ۲۱۴). شکایت عاشقانه ناشی از ازدواج تحمیلی معشوقه شهریار با یک فرد منسوب به دربار پهلوی، چنان آشفتگی در روان و زندگی وی ایجاد کرد که اثر آن تا آخر عمر او برجای بود. هرچند این ماجرا، به صورت توفیق اجباری باعث دلربایی و زیبایی هر چه بیشتر اشعارش نیز شد (ثروتیان، ۱۳۸۹: ۱۸). در واقع آبشخور اصلی شکوایتهای وی، به‌خصوص نوع شخصی و فلسفی آن، همین عامل است. اشعاری را که شهریار بعد از دست‌دادن معشوقه‌اش سروده، جلوه‌گاه لطیف‌ترین بـتّ الشکوی‌های عاشقانه است. یکی از این شکوایتهای عاشقانه شهریار، غزل «حالا چرا؟» است. شهریار، نزدیک به ۵۰ سال مجرد زندگی کرد و این دوران بهترین فرصت برای تخیل و خلق آثار ادبی وی بود؛ چراکه او معتقد بود:

مرغان خیال وحشی من تنها که شدم برون بریزند
در باغچه شکفته شعر با شوق و شعف به جست و خیزند
تا می‌شنوند صوتی از دور برگشته چو باد می‌گریزند

در خلوت حجره دماغم

از جمله عوامل اقبال به شعر غنایی سخن‌گفتن این نوع ادبی از عواطف و احساسات مشترکی است که شاعر به نمایندگی از نوع بشر بدان می‌پردازد. از طرف دیگر، شهریار، شاعری است بسیار

حساس که بارزترین مشخصه شاعری‌اش احساس و عاطفه مکنون در اشعارش است و این دو عامل در کنار قدرت تخیل، ذوق ادبی و ویژگی‌های منحصر به فردش، باعث مقبولیت و دلنشینی هر چه بیشتر اشعار ایشان به‌خصوص گونه غنایی شده است (نصراللهی ورمضانی ۱۳۹۵ش: ۲۱۳). مؤلف متن اصلی، شهریار، و مترجم آن عبد الناصر الحمد، هر دو مرد هستند و متن اصلی «حالا چرا؟» و ترجمه آن «الآن؟» هر دو به زبان فصیح سروده شده است. موضوع هر دو اثر نیز یکی و غزل است؛ زیرا یکی از آنها ترجمه دیگری است و اصل شعر فارسی به شعر عربی ترجمه شده است؛ یعنی در این تحقیق کیفیت ادبی زبان نثر و زبان شعر را با هم مقایسه نکردیم. عبد الناصر الحمد، با استفاده از الفاظ عشوه‌گرانه سعی کرده تا حد امکان ترجمه خود را به متن اصلی نزدیک کند. زبان شعر هر شاعر با زبان شاعر دیگر یکی است و هر دو به زبان کلاسیک شعر سروده‌اند. غرض شهریار از بیان شعر این است که شعرش در نهایت شیوایی و بلاغت باشد و کارکرد فصاحت در عمل، ساختن موسیقی است و برای اینکه شعر دارای موسیقی زیبا باشد، باید افعال زیادی استفاده کرده باشد؛ زیرا شاعر با استفاده هنرمندانه از افعال می‌تواند فضای موسیقایی خوبی ایجاد کند. فعل، مهم‌ترین عامل در ایجاد تصویر و معناسازی است و شعر برای اینکه تصویری جذاب خلق کند که خواننده را مجذوب خود کند و او را احساساتی کند؛ باید از افعال زیادی استفاده کند. به نظر شفیعی کدکنی، فعل در حرکت تصاویر نقش عمده ای دارد (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۱ق: ۴۴۲) و قافیه نیز یک تکرار آوازی است و برای ایجاد فضای موسیقایی و آوازی با فعل همخوانی دارد که در تمام ابیات تکرار شده است. همانطور که گفته شد، چون شاعر در شعر کلاسیک ملزم به رعایت عروض، وزن و قافیه است؛ بنابراین سبک هر دو شاعر از ادبیت نسبتاً بالایی برخوردار است. ترجمه شعر به شعر یکی از عوامل مؤثر بر نرخ VAR یا (ن.ف.ص.) است. اگر مترجم از روش دیگری برای ترجمه شعر استفاده می‌کرد، VAR کاهش می‌یافت. افزایش تعداد افعال منجر به افزایش نسبت VAR در ترجمه شهریار شده است و میزان افعال، حرکت و پویایی در غزل او را افزایش داده است.

لحن نیز یکی از ویژگی‌هایی است که بر ادبی بودن متن اثر تأثیر می‌گذارد. لحن و آهنگ خواندن، مهم‌ترین فرایند تأثیرگذار به هر اثر ادبی هنری است. منظور ما از «لحن» فزاسازی در بافتار

آوایی سخن است. لحن، گرفتن نبض متن است. وقتی خواننده در هنگام خواندن متن، خود را در فضای حسی عاطفی اثر می‌یابد، در واقع با آن همراه و هم حس می‌شود. این ایجاد هم‌سوایی و هم‌حسی با متن، سبب می‌گردد که خواننده، خود را با خوی و منش قهرمان اثر یا جریان متن، همراه و یکسان ببیند و در خود، دگرگونی و تحولی احساس کند (محمی الدین بهرام محمدیان و دیگران، ۱۳۹۷ش: ۲۳). به عبارت بهتر، هر چه عواطف و احساسات در کلام شاعر جاری شود، کلمات و جملات لطیف‌تر و آهنگین‌تر می‌شوند و این امر باعث ادبی‌تر شدن اثر ادبی می‌شود؛ اما هر اندازه که شاعر در شعر خود از کلمات و جملات تند استفاده می‌کند، طبیعتاً از کیفیت ادبی اثر می‌کاهد. با این حال، عبدالناصر الحمد گاه قادر به پوشش لحن و فضای عاشقانه حاکم بر غزل شهریار نبوده و گاه ترجمه‌ای سطحی و نادرست از اشعار خود ارائه نموده است؛ بنابراین نسبت (VAR) را در شعر خود کاهش داده است. در شعر، «لحن با تکیه بر عناصری چون قالب شعر، معنی اصلی واژه‌ها، عبارت‌های برجسته، ساختمان جمله‌ها، وزن، هجاهای شعر، تصاویر توصیفی و صور خیال شکل می‌گیرد. در هر اثر ادبی، یک یا ترکیبی از چند لحن اصلی و تعدادی لحن جزئی یا موضعی وجود دارد که از جهت ارتباطی که بین آفریننده اثر و خواننده آن برقرار می‌کند، از اهمیت والایی برخوردار است. به گونه‌ای که می‌توان گفت: عدم درک صحیح لحن یک شعر یا نثر ممکن است خواننده را در درک ساختار متن و برقرار کردن رابطه بین اجزای متن یا اثر گمراه کند و از دریافت مفهوم و مضمون اثر بازدارد» (امامی، ۱۳۹۶ش: ۱۶). لحن غنایی، بیانگر هیجان‌ها و احساسات راستین، فردی و خاص است؛ همچنین، عواطف را به خوش‌ناترین شکل خود بیان می‌کند. در لحن غنایی، گوینده بیشتر از واژه‌های لطیف، ساده، هماهنگ و پُرطنین بهره می‌برد که در ترکیب خویش به موسیقی شعر کمک می‌کنند (همان: ۲۱). در شعر "حالا چرا؟"، شهریار با ابزارهای لفظی و معنوی خاصی توانسته است یک لحن غنایی، عاطفی و احساسی را با حالتی از پرسش و انتقاد و نوعی مراعات نظیر به خدمت بگیرد و اندیشه‌ها و عواطف، احساسات گوناگون و تخیلات دور پرواز خود را چنان به مخاطب منتقل کند که آنان نیز همان حال او را پیدا کنند. اما متأسفانه می‌بینیم که در ترجمه این غزل توسط عبدالناصر الحمد ساختارهای لفظی و معنوی به طور کامل اجرا نشده است. یکی از این ساختارها

که نقش مهمی در بیان احساسات و عواطف شاعر داشته است، استفاده از لحن غنایی و عاشقانه همراه با پرسش و انتقادی نرم است که این موضوع در ترجمه عربی غزل نادیده گرفته شده است؛ تا جایی که می‌بینیم مترجم حتی ساختار شعر را نیز تغییر داده و آن را از حالت پرسشی خارج نموده است؛ به نحوی که هیچ کدام از ابیات مترجم حتی علامت سؤال ندارد. از طرفی، این غزل شهریار ۱۰ بیت است؛ اما مترجم بدون علت، سه بیت از وسط این غزل را نادیده گرفته و ترجمه نکرده است. این موضوع سبب شده تا ساختار و محتوای اصلی متن غزل دستخوش تغییر گردد. از جمله ویژگی‌های یک مترجم خوب این است که نسبت به متن مبدأ وفادار بماند؛ اما در ترجمه این غزل می‌بینیم که علاوه بر نادیده گرفته شدن هنجارهای عمومی شعر، معانی دور از ذهن و واژگانی استفاده شده است که با معانی واژگان موجود در غزل شهریار بسیار فاصله عاطفی دارند و همین موضوع سبب شده تا از محتوای (ن.ف.ص) در ترجمه او کاسته شود و در مقایسه با شعر شهریار از میزان ادبیت کمتری برخوردار باشد.

می‌توان گفت که در ترجمه عربی عبدالناصر الحمد از غزل "حالا چرا؟" شهریار به دلیل اینکه غالباً از صفات‌های بیش‌تری نسبت به شهریار در متن غزل استفاده نموده و در بسیاری موارد نیز به جای استفاده از افعال تام، به استفاده از افعال ناقصه و مقاربه و امثال آن روی آورده است، از درجه ادبیت پایین‌تری نسبت به شعر شهریار برخوردار است. به عبارتی دیگر، در ترجمه عبدالناصر الحمد، برخی افعال مانند ناقصه، مقاربه و ... فاقد معنای فعلی و حدث بوده و فقط عنصر زمان در آنها دخالت دارد، در نتیجه تعداد افعالی که هم بر زمان و هم بر مکان دلالت کنند، در ترجمه عبدالناصر الحمد کمتر از غزل شهریار است؛ در نتیجه، میزان (ن.ف.ص) نیز در این ترجمه کمتر و درصد ادبیت آن بالطبع از غزل شهریار پایین‌تر است (ر.ک: امرائی، ۱۴۰۱ ش: ۱۲).

از جمله عوامل محتوایی نیز می‌توان به دو عامل حیات و عمر اشاره کرد. معمولاً سبک هر شاعری با سن و سال او ارتباط تنگاتنگی دارد، تا جایی که می‌توان گفت سن شاعر تعیین‌کننده سبک اوست، از سوی دیگر، افزایش و کاهش نسبت فعل به صفت، سبک را به سمت ادبی یا علمی بودن سوق می‌دهد. سعد مصلوح معتقد است که نسبت فعل به صفت در کودکی و نوجوانی افزایش می‌یابد و این نسبت در سنین پیری کاهش می‌یابد. شهریار، هنگام خواندن این غزل

تقریباً کهنسال بوده و مترجم در زمان ترجمه تقریباً میانسال بوده است. می‌توان گفت که شعر «حالا چرا؟» توسط شهریار در سنین بالاتر از عبدالناصر الحمد خوانده شده است. با این حال، این موضوع چندان تأثیری در میزان ادبیت شعر شهریار نداشته است؛ زیرا اشعار شهریار در زمان پیری همانند اشعار او در دوران جوانی دارای نسبت زیادی از عاطفه و احساس بوده و اشعار او در زمان پیری دقیقاً همانند اشعار او در زمان جوانی حالت یکسانی دارند. او بارها به این موضوع در شعر خود اشاره کرده است، از آن جمله می‌توان به ابیات زیر اشاره کرد:

گرچه پیر است این تنم، دل نوجوانی در خیال خام خود هی نغمه خوانی می‌کند
شرمی از پیری ندارد قلب بی پروای من زیر چشمی بی حیا کار نهانی می‌کند
عاشقی‌ها می‌کند دل، گرچه می‌داند که غم لحظه لحظه از برایش نوحه خوانی می‌کند
هی بسازد نقشی از روی نگاری هر دمی در خیالش زیر گوشش پرده خوانی می‌کند
عقل بیچاره به گل مانده ولیکن دست خود داده بر دست دل و با او تباری می‌کند

در سراسر اشعار شهریار روحی حساس و شاعرانه موج می‌زند که بر بال تخیلی پوینده و آفریننده در پرواز بوده و او را به شاعری نامور و صاحب‌سبک بدل کرده است. وی مدام آرزوی بازگشت به دوران جوانی را در ضمن اشعار خود بیان می‌دارد که تأثیر ادبی اشعار او را افزایش می‌دهد، همانند جواب شاعرانه استاد شهریار به نامه عاشقانه عشق دیرینه‌اش در زمان پیری:

پیراگر باشم چه غم، عشقم جوان است ای وین جوانی هم هنوزش عنفوان است ای
هر چه عاشق پیر تر عشقمش جوانتر ای عجب دل دهد تاوان اگر تن ناتوان است ای پری

به هر حال، شهریار در شعر خود "حالا چرا؟" بازگشت معشوق را محتمل می‌داند، و دقیقاً به همین سبب اشعار غنایی او سرشار از عاطفه و ادبیت متن است.

یکی دیگر از شاخص‌های مرتبط با محتوا و مضمون در معادله بوزیمان، عامل جنسیت است. این ویژگی برای تشخیص سبک زنانه از مردانه استفاده می‌شود که به دلیل داشتن احساسات و عواطف بیشتر، معمولاً در زنان بیشتر از مردان است؛ چون مردها نسبت به زن‌ها احساسات کمتری دارند و بیشتر منطقی و عقلانی هستند؛ البته بحث جنسیت با میزان (ن.ف.ص) در سبک

شاعران شهریار و عبدالناصر الحمد منافاتی ندارد. چون سبک هر دو شاعر مردانه است؛ بنابراین، از این منظر، از نظر میزان ادبیت سبک ادبی در سبک شعری (ن.ف.ص) برابر هستند.

نتیجه

نتایج این پژوهش نشان داد که با استفاده از معادله بوزیمان می‌توان میزان احساس را در سبک شعری این دو شاعر شناخت؛ لذا با به کارگیری این شیوه نقدی، سطح احساس این دو اثر را شناخته و آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کردیم و مشخص شد که قصیده "حالا چرا؟" شهریار احساس و عاطفه بسیار بیشتری نسبت به ترجمه عربی آن توسط عبدالناصر الحمد دارد و از همین رو سبک ادبی تر است و در سبک دو شاعر شهریار و عبدالناصر الحمد بر اساس معیارهایی که در معادله بوزیمان توصیه می‌شود، تفاوت وجود دارد؛ زیرا ترجمه عبدالناصر الحمد در واقع نسخه‌ای از ترجمه عربی اصل شعر شهریار است. در همین راستا، نسبت جملات فعلی به وصفی در شعر شهریار ۸.۵ درصد بوده است، در حالی که میزان تکرار این جملات در ترجمه عربی عبدالناصر الحمد از ۵.۳۳ درصد فراتر نمی‌رود، این بدان معناست که شعر شهریار به سبک عاطفی و انفعالی نزدیکتر است.

در سبک شعری این دو شاعر ادبی، عواملی منجر به کاهش و افزایش ارزش VAR (ن.ف.ص) شده که بر میزان احساس ایشان دلالت می‌کند. این عوامل عبارت است از:

عوامل شکلی موثر در میزان ادبیت دارای شاخص‌های ویژه‌ای از جمله زبان و نوع شعر، استفاده از افعال، استفاده از تصاویر بلاغی، دخالت عواطف و احساسات در شعر و... می‌باشد؛ اما از عوامل محتوایی می‌توان به عامل عمر و حیات اشاره کرد. اگر چه در زمان سرودن شعر "حالا چرا؟" سن شهریار بیشتر از مترجم بوده است؛ اما عشق پیری و فوران عواطف و احساسات شاعر به معشوق خود در لحظه دیدار سبب افزایش (ن.ف.ص) در شعر او شده است.

عامل جنسیت تأثیری بر افزایش یا کاهش نسبت فعل به صفت در هر دو شعر نداشته است؛ زیرا سبک هر دو شاعر مردانه و مانند هم بوده است.

در ترجمه عربی عبدالناصر الحمد، برخی افعال مانند ناقصه، مقاربه و... فاقد معنای فعلی و حدث

بوده و فقط عنصر زمان در آن‌ها دخالت دارد، در نتیجه تعداد افعالی که هم بر زمان و هم بر مکان دلالت کنند، در ترجمه عبدالناصر الحمد کمتر از غزل شهریار است؛ در نتیجه، میزان (ن ف ص) نیز در این ترجمه کمتر است.

می‌توان گفت که عبدالناصر الحمد به دلیل بهره‌مندی از ترجمه شعر به شعر، جوانی مترجم و استفاده از الفاظ هم قافیه و همخوانی لفظی و معنوی در زبان عربی در مواجهه با غزل «حالا چرا؟» از شهریار ترجمه نسبتاً قابل قبولی ارائه کرده است. با این حال اسلوب سخن و لحن و محتوای تغزلی و عاشقانه شعر او هرگز به پای غزل شهریار نمی‌رسد و نیازمند بازنگری جدی و اساسی است.

منابع و مصادر

- امامی، محمد (۱۳۹۶ش)، بررسی و شناخت انواع لحن و پیوند آن با مهارت‌های خوانداری در کتاب فارسی هشتم (دوره اول متوسطه)، مجله پویش در آموزش علوم انسانی، سال دوم، دوره ۳، شماره ۷، تابستان، صص ۱۶-۳۱.
- امرائی، محمدحسن (۱۴۰۱ش)، تحلیل مقابله‌ای ادبیت سبک در توصیف «ایوان مدائن» از بحرّی و «ایوان طاق‌بستان» از آرجانی براساس معادله بوزیمان، کاوش نامه ادبیات تطبیقی بهار ۱۴۰۱ - شماره ۴۵، صفحه - از ۱ تا ۲۰.
- ثروتیان، بهروز (۱۳۸۹)، عشق پرشور شهریار و پری، چ ۱، تبریز: آیدین.
- خلیل، إبراهیم (۲۰۰۲م)، فی النقد والنقد الألسنی، عمان: عمان عاصمة للثقافة العربیة.
- خیام‌پور، عبدالرسول (۱۳۸۴)، دستور زبان فارسی، چاپ دوازدهم، تهران: ستوده.
- روستایی، حسین؛ صدقی حامد (۱۳۹۴ش)، دراسة أسلوبیة لمذائج المتنبي وابن هانئ الأندلسی فی ضوء معادله بوزیمان، مجلة علمی اللغة العربیة وآدابها، (۴)، ۱۱، صص ۵۹۷-۶۱۳.
- الزغلول، عارف، ومصطفی عکرمة و عبدالناصر الحمد (۲۰۰۰م)، مختارات من الشعر الفارسی منقولة إلى العربیة، نقلها إلى العربیة نشرًا د. عارف الزغلول وصاغها شعراً مصطفی عکرمة و عبدالناصر الحمد، باشراف ومشاركة الدكتور فيكتور الكک، يصدر بمناسبة إقامة ملتقى سعدی

- الشیرازی، طهران ۲۰۰۰.
- السامرای، فاضل صالح (۱۴۲۰ق)، معانی النحو، عمان: دار الفكر.
 - شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۹۱ش)، رستاخیز کلمات، چاپ سوم، تهران: سخن.
 - شهریار، محمدحسین (۱۳۷۱ش)، کلیات دیوان، تهران: نگاه.
 - العرجا، جهاد یوسف (۲۰۰۸م)، الأسلوب بین الرجل والمرأة دراسة لغویة إحصائیة، نشریة اللغة والأدب، العدد ۲۳، صص ۱-۲۴.
 - محی الدین بهرام محمدیان و دیگران، (۱۳۹۷ش)، راهنمای معلم فارسی ۳ - پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
 - مصلوح، سعد (۱۹۹۲م)، الأسلوب: دراسة لغویة إحصائیة، (ط ۲)، القاهرة: عالم الكتب.
 - ناعمی، زهره و لیلا ترابی حور (۱۳۹۸ه.ش)، بررسی ادبیت سبک مجموعه شعری «رستاخیز» سیمین بهبهانی و «قالت لی السّمراء» نزار قبانی براساس معادله بوزیمان، کاوشنامه ادبیات تطبیقی (مطالعات تطبیقی عربی فارسی)، دانشگاه رازی، دوره نهم، شماره ۴، پیاپی ۶۳، زمستان، صص ۱۴۳-۱۲۳.
 - نبیل، راغب (۲۰۰۳م)، موسوعة النظریات الأدبیة. القاهرة: الشركة المصریة العالمیة للنشر.
 - نصراللهی، یدالله ومهدی رمضانی (۱۳۹۵ش)، بث الشکوی در شعر شهریار، فنون ادبی، سال هشتم، شماره ۶، پیاپی ۳۵، تابستان، صص ۲۱۴-۲۰۱.
 - Friederike Antosh (1969). The diagnosis of literary style with the verb-adjective ratio, in Statistics and Style, Ed L. Dolezel and R. W. Baily, New York, American Elsevier Publishing Company, INC, p57.

Reference

- Al-Arja, J. Y. (2008). Style between men and women. *Statistical Linguistic Studies, Language and Literature Publishing House*, 23, 24-1
- Al-Samari, F. S. (1420). *Meaning of grammar*. Dar al-Fakr.
- Al-Zaghloul, A., Mustafa A., & Abdul Nasser, H. (2000). *Selections from Persian poetry* (translated into Arabic by Arif al-Zaghloul). Saadi al-Shirazi.
- Amraei, M. H. (2023). Analysis of a comparison of style literature in the description of "Ivan Madain" by Bahtri and "Ivan Taq Bastan" by Arjani, based on Bozeman's theory. *Kaush Name Applied Literature*, 45, 1-12.

- Friederike, A. (1969). The diagnosis of literary style with the verb-adjective ratio. In *Statistics and Style*, Ed L. Dolezel and R. W. Baily, New York, American Elsevier Publishing Company, INC, p. 57.
- Imami, M. (2017). Study and Identification of types of melody and their relationship to reading skills in the Eighth Persian book (First Intermediate Session). *Poish Magazine in Humanities Education*, 2(7), 31-16.
- Khalil, I. (2002). *In criticism and Al-Sani criticism*. Oman is the Great for Arab Culture.
- Khayampour, A. R. (2005). *Constitution of Persian language*. Studeh.
- Maslouh, S. (1992). *Style: statistical linguistic studies*. World of Books.
- Mohiuddin B. (2018). *Persian teacher's guide*. Iran Textbook Publishing Company.
- Naami, Z., & Turabi Hur, L. (2010). Literary scholar of Simin Bahbani's collection of poems "Rastakhiz" and Nizar Ghobani's collection of poems "Qalt Li Samara" Application. *Applied Studies in Arabic and Persian, Razi University*, 4(4), 14-31.
- Nabil, R. (2003). *Encyclopedia of literary theories*. Egyptian International Publishing Company.
- Nasrallahi, Y., & Ramazani, M. (2016). With Glory in Shahryar's poetry. *Literary Arts*, 8(6), 21-42.
- Ruaei, H. ^ Seddqi, H. (2015). A study of the stylistic praises of al-Mutnabi and Ibn Hani al-Andalusi in the view of Buddhist equation. *Scientific Journal of Arabic Language and Ethics*, 4(11), 597-6
- Shafi'i Kadkani, M. R. (2012). *Rastakhiz Kalamat*. Sakhn.
- Shahryar, M. H. (1992). *Divan*. Nagah.
- Thrutian, B. (2000). *Eshq Parshur Shahryar and prey*. Aydin.